

گفت و گو با دکتر ارشد محصل، استاد ادب فارسی در آستانه روز بزرگداشت عطار نیشابوری

نقش باشگاه استعدادیابی عطار در کشف مولانا

از آثار عارف نامدار نیشابور، می توان در ساخت کارهای برجسته نمایشی استفاده کرد

«هر که سخنان عطار را به جد خواند، اسرار سنایی را فهم کند و هر که سخنان سنایی را به اعتقاد مطالعه نماید، کلام مارا دراک کند و از آن برخوردار شود و بر خورده». همچنین می گوید: «عطار روح بود و سنایی دو چشم او / ما از پی سنایی و عطار آمدیم». البته سلوک مولانا و عطار متفاوت است. مولانا شیفته عشق است در حالی که عطار هراس دارد از این که طی طریق نتواند؛ «بعد از این وادی فقر است و فنا / کی بود این جاسخن گفتن روا». هراس عطار با آن چه مولانا بیان می کند، متفاوت است. مولانا بر خلاف عطار، از همان ابتدا عاشقانه و بسیار عامل صحبت می کند: «ای رستخیز ناگهان وی رحمت بی منتها / ای آتشی افروخته در بیشه اندیشه ها / امروز خندان آمدی مفتاح زندان آمدی / بر مستمندان آمدی چون بخشش و فضل خدا». عطار را هراس و خوف در بند دارد، در حالی که مولانا را عشق می جهانند و به حرکت وامی دارد. مولانا همچنین در زمینه داستان ها و امثال هم از آثار عطار فراوان استفاده کرده است، اما آن انتقادهایی که در مثنوی های عطار می بینیم، در مثنوی مولوی نمی بینیم». دکتر ارشد محصل آثار کلاسیک ادبیات فارسی، از جمله آثار عطار نیشابوری را بهترین زمینه برای اقتباس و ساخت آثار نمایشی می داند: «مثنوی های عطار به ویژه تمثیل های او در الهی نامه و مصیبت نامه بهترین زمینه برای اقتباس نویسندگان و سازندگان آثار نمایشی است. متأسفانه آن طور که باید به ظرفیت این آثار توجه نشده است. همان گونه که شاهنامه فردوسی دریایی برای اقتباس است، دیگر آثار ادبی از جمله متون نظم و نثر عطار نیشابوری نیز فرصت مغتنمی برای اقتباس اهل تکنیک است».

الله آر انیان- هوای فروردین به یمن یادواره شاعر بلندآوازه قرن ششم هجری، عطر و بوی شعر و غزل دارد؛ هم او که وقتی شعرش را می خوانیم، اول از همه متوجه خود و درون خود می شویم؛ کسی که داستان سیمرغ و شیخ صنعانش زبانه زد است و اگر نبود تمثیل ها و حکایاتش، شاید امروز از مثنوی مولوی هم خبری نبود. عطار نیشابوری یکی از قله های فرهنگ و ادب فارسی است؛ شاعر و عارف بزرگی که کاشف استعداد بی نظیر مولانا جلال الدین محمد بلخی شد و سر کشیدن شعله پر شور دوق و طبعش را وده داد. در آستانه روز بزرگداشت عطار نیشابوری، شاعر، نویسنده و عارف نامی ایران زمین، در باره آن چه او به میراث ادبی فارسی اضافه کرد با دکتر محمدرضا ارشد محصل، استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فردوسی گفت و گو کرده ایم.

■ رواج عشق و درد در شعر فارسی

دکتر ارشد محصل معتقد است عطار نیشابوری مفهوم درد و طلب را به میراث ادبی فارسی اضافه کرده است. او می گوید: «عطار در حقیقت عشق را رواج داد و درد را اضافه کرد؛ «قدسیان را عشق هست و درد نیست / درد را جز آدمی در خور نیست». عطار درد را از آن شیفتگان انسانی دانسته است و قدسیان را از آن خالی و بی نصیب می داند. راهی را که سنایی غزنوی آغاز کرد، عطار رواج داد و مولانا به کمال رساند». این استاد پیش کسوت ادبیات فارسی، عطار نیشابوری را شاعری بزرگ و نویسنده ای توانمند می داند و درباره آثار قطعی او که شامل الهی نامه، اسرار نامه، مصیبت نامه، منطق الطیر، مختار نامه و تذکرة الاولیا هستند، می گوید: «دقت نظر و آموزش عطار در الهی نامه برجسته است. الهی نامه در حقیقت طرز سلوک را به سالکان آموزش می دهد. اما در اثر اثری مانند تذکرة الاولیا باید گفت عطار نیشابوری از نثر نویسان و تذکره نویسان بسیار برجسته است».

■ مولانا شاگرد عطار

استاد ادبیات فارسی دانشگاه فردوسی اعتقاد دارد که عطار بیش از همه بر مولانا تأثیر گذار بوده است: «در مناقب العارفین نقل قولی از مولانا آمده که گفته است:

اكرم انتصاری- «هفت شهر عشق را عطار گشت، ما هنوز اندر خم یک کوچه ایم»؛ این شاید بهترین توصیف درباره عطار و پیچیدگی های شعر و اندیشه او باشد. مضمون اشعار عطار و عمق آن، باعث شده است طی دهه های گذشته، خواننده های بزرگی مانند استاد محمد رضا شجریان، شهرام ناظری، حسام الدین سراج، همایون شجریان و وحید تاج به سراغ اشعار او بروند و آن را با موسیقی سنتی ایرانی درآمیزند. در آستانه روز بزرگداشت عطار نیشابوری، با دکتر اسماعیل آذر درباره جلوه های موسیقی در آثار عطار گفت و گو کردیم که در ادامه آن را می خوانید.

■ ذهن اروپایی ها مشغول عطار است

ذهن بسیاری از اروپایی ها در سال های گذشته، مشغول عرفان ایرانی و آثار عطار بوده است. این را دکتر اسماعیل آذر می گوید و در این باره می افزاید: «سن سانس، یکی از مشهورترین موسیقی دان های اروپا، تحت تأثیر ترجمه و نوشتار ویکتور هوگو در کتاب شب های ایرانی، سمفونی موسیقی بزرگی را با موضوع منطق الطیر عطار ساخت. ببینید، این گوشه کوچکی از اندیشه عطار در غرب است. در ایران، اصولاً عطار را با شش اثر اسرار نامه، مصیبت نامه، مختار نامه، الهی نامه، منطق الطیر، تذکرة الاولیا و البته دیوان اشعار می شناسند. برای این که با عطار آشنا شوید، باید کدهای عطار در آثارش را بشناسید. مثلاً در الهی نامه، حرف عطار این است که انسان باید به درون خویش باز گردد و گر نه در زندگی موفق نیست؛ حرف عطار در مصیبت نامه هم، وقتی داستان شش پسر پادشاه را روایت می کند که هر کدام خواسته هایی دارند، اما کم کم متوجه می شوند خودشان آن ها را دارند و باید سفر درونی به خویشتن داشته باشند، همین است».

گفت و گو با دکتر اسماعیل آذر درباره ظرفیت های موسیقایی اشعار عطار نیشابوری

یک آهنگ ساز بزرگ فرانسوی تحت تأثیر ترجمه ویکتور هوگو از منطق الطیر، سمفونی مشهوری ساخت

■ قابلیت استفاده از اشعار عطار در موسیقی
دکتر آذر با اشاره به ساخت برنامه «گل های جاویدان» طی سال های گذشته، می گوید: «بسیاری از خواننده ها، در غزل های آوازی از شعر عطار استفاده کردند. از بسیاری از این غزل های عارفانه عطار، در موسیقی ایرانی استفاده شده است. در مجموع خواننده ها در میان آثاری که از آن ها نام بردیم، بیشتر به سراغ مختار نامه که در بارنده رباعی های عطار است، می روند. شاید یکی از دلایلی که آثار عطار به اندازه اشعار دیگر شاعران، در آثار موسیقایی استفاده نمی شود، این است که نتوانسته اند عطار را بشناسند و با او رابطه برقرار کنند؛ چون عطار کارهایش بسیار گسترده است. در نگاه اول، شعر عطار پیچیدگی هایی دارد و حاوی کدهایی است که هر کسی می خواهد به اندیشه عطار نزدیک شود، اگر آن ها را بشناسد به دلش می چسبد. در هر حال، اگر عطار را شناختید، دیگر نمی توانید او را از دایره اندیشه خودتان بیرون بگذارید. همان طور که جاذبه شعر او باعث شد که سن سانس آن سمفونی بزرگ را بسازد. بنابراین اشعار عطار قابلیت این را دارد که دائماً برای موسیقی مورد استفاده قرار گیرد».

■ خواننده ها به سراغ آهنگین عطار نرفتند

دکتر آذر معتقد است عطار اشعاری دارد که خودش موسیقی است. او در این باره می گوید: «عطار اشعاری دارد که آهنگش در غزلش هست و من ندیدم و نشنیدم کسی از این موسیقی عطار در اثرش استفاده کند». نظر او درباره استفاده از اشعار عطار در موسیقی پاپ مثبت نیست و در این باره این طور توضیح می دهد: «اصولاً موسیقی پاپ برای مایک موسیقی غربیه است و یکی از آسیب های موسیقی ایرانی، حضور موسیقی های نامتناسبی به نام پاپ است. موسیقی پاپ، تهی از مضمون است. البته باید از چند خواننده خاص پاپ، مانند دکتر محمد اصفهانی که کارشان قابل تقدیر است، بگذریم. در حالت عمومی، اغلب کسانی که وارد موسیقی پاپ می شوند یا در دبیکاری دارند یا شوق صحنه و گر نه در طول این سال ها، ما چیزی از استحکام موسیقی در آثارشان ندیده ایم. بسیاری از اشعار موسیقی پاپ می تواند آسیب بزرگی به پیکره موسیقی ایرانی بزند و بنابراین حضور عطار در این سبک موسیقی توجیهی ندارد».

